

“Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin” ülkemize iyi gelmediği artık çok net bir şekilde ortadadır. Güçler ayrılığı, denge-denetim mekanizmaları, yargı bağımsızlığı olmayan bir “Sistem” güven vermez ve tüm ekonomik dengeler bozulur: para birimi değer kaybeder, yeterince yatırım gelmez, mali disiplin bozulur (denetim olmadığı için), faizler risk algısı yüzünden artar ve tüm bunların sonucunda özellikle enflasyon ve işsizlik rekor kırar! Türkiye bu doğal sonucu yaşıyor. Peki ÇARE nedir? En azından kısa vadede ülkemizi kısmen “rahatlatacak” bir formül bulmak gerek...

KISA VADEDE ÇARE, 1-2 ay içinde Meclis'te 400 Milletvekilinin (“MV”) desteklediği kısmi bir Anayasa iyileştirilmesi yapmaktır. 400 MV desteklerse Referanduma gitme zorunluluğu yoktur. “Kısmi” diyorum çünkü doğru düzgün, kapsamlı bir Anayasa değişikliği için en az 10-12 ay zaman gerekir ve Türk ekonomisinin böyle bir lüksü yok. Bu “kısmi” iyileştirme, en azından ekonomiye iyi bir işaret olur, biraz güven tazeler. Tabii bunun yanında, aynı anda, başka birçok acil adım atılmalı; özellikle ekonomi kurumlarına uzman/güven veren isimler atanmalı, gerçek bir yargı reformu yapılmalı, özgürlükler için SOMUT adımlar atılmalı (yüzlerce insan, eleştirel bir tweet veya yazı yüzünden hapiste!), uluslararası ilişkiler onarılmalı.

Sonrasında ise, derhal kapsamlı bir çalışma başlatılır [tüm partilerden temsilciler ve bağımsız hukukçular ile]; “ortak akıl” ile 1 yıl içinde de ülkemizin hak ettiği çağdaş, demokratik özgürlükçü Parlamenter bir Anayasa hazırlanır. Anayasa bir ülkenin temelidir: Tüm halkımızın - büyük bir çoğunluk ile - destekleyeceği (ve o zaman referanduma gidilir) bir Anayasa hazırlanmalıdır.

KISA VADEDE, KISMİ ANAYASA İYİLEŞTİRİLMESİ: 6 MADDE! [Burada notu kısa tutmak için çok özet şekilde ifade ediyorum]

- **Cumhurbaşkanı, Partisinin Genel Başkanı Olamamalı. Tercihen Partili dahi olmamalı.** [Madde 101] (a) Partisinin genel başkanı bir Cumhurbaşkanı, ülkedeki kutuplaşmayı artırıyor! Özellikle kriz dönemlerinde, tarafsız ve birleştirici bir Cumhurbaşkanıya çok ihtiyaç vardır. (b) Ayrıca, Cumhurbaşkanı'nın partisinin genel başkanı olması “güçler ayrılığını” sona erdiriyor; zira bizdeki gibi disiplinli siyasi parti sistemi olan ülkelerde genel başkan, Milletvekili adaylarının listesini yapıyor! Bir sonraki seçimde kendilerini tekrar aday gösterme yetkisine sahip kişiye karşı Milletvekilleri bağımsız olamaz!

- **Cumhurbaşkanının Meclis'i Fesih Yetkisi İptal Edilmeli: [Madde 116]** Burada bahsettiğim, Cumhurbaşkanının Meclis'in (ve kendisinin) seçimlerini yenileme hakkıdır. Böyle bir hak hiçbir demokratik Başkanlık Sisteminde yoktur. Başkanlık sisteminin en temel özelliği *"katı güçler ayrılığıdır"*. Sebebi basit: Başkanlık, başkana/cumhurbaşkanına (1 kişiye) büyük yetkiler veriyor; bunun karşılığında ise, çok güçlü/bağımsız bir Meclis ve Yargı gerekiyor. "Seçime gönderme" yetkisi önemli (ve sakıncalı) çünkü Milletvekilleri üzerinde bir baskı unsurudur, "güçler ayrılığını" esaslı şekilde zayıflatır.
- **Hâkimler ve Savcılar Kurulu ("HSK") Üyelerinin Atama Sistemi Değişmeli. Adalet Bakanı da HSK'da olmamalı [Madde 159]:** HSK, ülkemizdeki yargıyı şekillendiren, kontrol eden kurumdur. Yeni sistem ile HSK'nın 6 üyesi, Parti genel başkanı CB tarafından atanıyor, 7 üyesi ise Meclis'te nitelikli çoğunluk ile. Bu şekilde, Mayıs 2017'de, HSK çoğunluğu 1 siyasi parti tarafından atanmış oldu. Bu atama sistemi ile yargı bağımsızlığı olamaz! Burada reform kanaatimce 44 Avrupa ülkesinin tecrübeleri ışığında; Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu tavsiyeleri doğrultusunda tartışılmalı/yapılmalı. Şu aşamada düşüncelerim: Üyelerin bir bölümü (i) Meclis'te 3te 2 çoğunluk ile [5'te 3'e düşmemeli nisap] geniş bir uzlaşa ile seçilmeli (400 MV'nin oyunun gerekmesi; siyaset üstü kalmış, tarafsız/güvenilir isimlerin seçilmesini sağlar), bir bölümü de (ii) yargının içinden (ancak eski hataları tekrarlamadan ve "1 oy 1 aday" sistemi ile "çarşaf listelere" imkân vermeden), (iii) tüm HSK adayları Meclis'te şeffaf mülakata tabi tutulmalı [en iyi denetim şeffaflıktır] ve (iv) Adalet Bakanı ve Müsteşarı HSK'da yer almamalı. [+AYM üyelerinin çoğunluğu ise Meclis tarafından, 3te 2 çoğunluğu ile atanmalı. **Madde 146**].
- **Devlette ve Bağımsız Düzenleyici Kurullardaki Atamalara Meclis Denetimi ve Şeffaflık Getirilmeli [Madde 104]:** Eskiden bu atamalarda "ortak akıl" süreçleri vardı. Örneğin Bakanlar için, Başbakan önerilerini Cumhurbaşkanına ve Meclis'e (güvenoyu) kabul ettirmeliydi. Artık hiçbir denetim yok. Bağımsız Kurullara atamalar için ortak akıl süreçleri, sonra bakanlar kurulu kararı gerekirdi ve spesifik tecrübe/uzmanlık kriterli de vardı. Hepsi bitti: 1 kişi (CB) istediği kişileri (yeter ki 4 yıl yükseköğrenim görmüş olsunlar) atayabilir! Bu sistem ülkemizin kurumsal yapısını zayıflattı. (a) Devlette ve

bağımsız kurullardaki tüm kilit atamalar (Bakanlar dâhil) Meclis onayına tabi kılınmalıdır. Liyakat esasında atamaları teşvik için de şeffaf mülakat yapılmalıdır [en iyi denetim şeffaflıktır]. Tüm başkanlık sistemlerinde Senato mülakatı ve onayı gerekir. (b) Ayrıca, atamaların “*usul ve esaslarının*” (yani atama kriterleri ve süreçlerinin) eskiden olduğu gibi Kanunla düzenleneceği belirtilmelidir. [Sonra da geçen yaz çıkarılan 700-703 KHK’lar, Kanunla düzeltilmelidir; bu KHK’lar atamalardaki tüm liyakat kriterlerini sebepsiz iptal etmişti]. Bu değişikliklerden sonra; Bakanlar dâhil tüm kritik atamalar tekrarlanmalıdır. Liyakat mesajı verilmelidir.

- **Bütçede Son Söz Hakkı Tekrar Meclis’te Olmalıdır [Madde 161]:** İster Başkanlık sistemi olsun ister Parlamenter sistem olsun; tüm demokratik anayasalarda “*Cüzdân Hakkı*” her zaman Parlamentodadır. Zira *harcanan para tüm halkın parasıdır* ve halkın temsilcileri tarafından onaylanmalıdır. Başkanlık sistemli ABD’de de, Kongre (Temsilciler Meclisi + Senato) bütçeyi onaylamadıkça 1 dolar dahi harcanamaz. Oysa bizdeki “Sistemde”, Cumhurbaşkanının hazırladığı bütçe Meclis’te onaylanmaz ise; bir önceki yılın bütçesi (yeniden değerlendirme oranı ile) uygulanacaktır. Bu kabul edilir bir “formül” değildir ve Meclis’in en önemli yetkisini elinden almaktadır; vizyon kurma veya bir vizyona “dur” deme yetkisini elinden almaktadır. Bütçenin mutlaka Meclis’in onayını alması gerektiği yazılmalıdır (aksi takdirde onay alana kadar revize edilmelidir).
- **Temel Hak ve Özgürlükler Güçlendirilmelidir [Basın ve İfade Özgürlüğü/AY 2.Bölümde]:** Bu konuda esasında büyük ölçüde eski düzenlemeler halen geçerli ve büyük ölçüde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile uyumlu. Ancak, görüyoruz ki uygulamada hala çok büyük problemler var! Çare olarak, özgürlüklere istisnalar daha dar tarif edilebilir; bu tarif için AİHM ve AYM içtihatları kriterlerinden faydalanılabilir. *Örneğin* şu ilkeler çerçevesinde; açık ve mevcut tehlike yaratmayan, şiddete açıkça teşvik etmeyen, nefret suçu teşkil etmeyen düşünce ifadelerine ceza verilemez (gibi). Siyasileri “şoke edici” “rahatsız edici” sözlerle dahi eleştirilebileceği de açıkça yazılabilir. [Ben genelde bu tür konularda aşırı ayrıntıdan yana değilimdir, ancak pratikte bir avukat olarak görüyorum ki bunları açıkça yazmadan yargıda her türlü kararla karşılaşılıyor. Ancak doğru “çare” tartışılabilir].

Anayasanın ve yeni "Sistemin" birçok başka sorunu var, örneğin: Kararnamelerin fazla geniş yetki alanı ve neredeyse Kanunla eş seviyede tutulmaları (madde 104), denetim/sorumluluk eksikliği ve Meclis'in denetim yetkilerinin yok edilmesi (madde 98, 105, 106) vb. Ve tabii parlamenter sisteme dönüş için çok daha kapsamlı tadiller gerekecektir (tüm sistem değişecektir; tekrar başbakan, bakanlar kurulu, güvenoyu vs. gelecektir). Ancak izah ettiğim üzere; eğer 1-2 ay içinde - mevcut sistemin demokratikleşmesi yönünde - bir iyileştirme yapılacaksa ve 400 Milletvekilinin desteği sağlanacaksa; tadillerde kısıtlı ve "gerçekçi" kalmakta fayda var. Bu husus ve tabii tadillerin kapsamı, içeriği çok tartışılabilir; ben somut ve basit öneriler sunmaya gayret ettim.

Saygılarımla. Av. Ece Güner Toprak.